

## **XV Avatud Ühiskonna Foorum „Moskva mõjusõjad“** **Tallinn, 4. november 2010**

**Esinejad: ajakirjanik Julia Latõnina ja kodanikuaktivist Oleg Kozlovski**

Vene opositsioonilise ajakirjaniku ja arvamusiidri Julia Latõnina sõnul tuleb Venemaal toimuva mõistmiseks naasta aastasse 1992, mil tollase Peterburi linnapea Anatoli Sobtšaki ning Venemaa presidendi Vladimir Putini osalusel lubati bartertehingutega mõnel firmal viia Venemaalt välja naftat ja puitu ning sisse pidi toodama samas vääringus toiduaineid. Mõne aja pärast selgus, et firmad olid fiktiivsed ning lubatud toiduaineid Venemaale tegelikult ei saabunudki – vaatamata sellele, et kõigi dokumentide all ilutses Putini või tema assistendi allkiri. Nii Putinile kui tema lähikondsetele on selline teguviis Latõnina sõnul iseloomulik, kuna juhitudakse španistlikust maailmavaatest (*шпана* – vene k. huligaan, pätt, lurjus).

Nn pätiideoloogia juhindub hetkekasust ning oportunistmist, kaugeleulatuvatele ideedele ei osata ega taheta keskenduda. „Nii sise- kui välispoliitikas vaevleb Kreml Buratino kompleksis. Arvatakse, et ühe ukse taga on terve maailm, piisab vaid võti lukuauku asetada ning see maailm on jalge ees,“ võrdles Latõnina. Teiseks iseloomustab pätiideoloogiat soov tunda ennast suurena ning mitte mingil juhul teisejärgulise riigina.

Latõnina tõi Putini poliitika näiteks ka Mihhail Hodorkovski kohtuprotsessi 2003. aastast, mil Venemaa oli juba teinud samme avatud ühiskonna poole. Hodorkovski vahistamisega andis Putin signaali, et avatuse põhimõtted pole Venemaale vastuvõetavad ning firmad muutusid läbipaistmatuks ning kuulekaks. „Seegi on pätiideoloogia ilming: oleme vaese rahva valitsus, ühiskonna rikkuse suurenemine meid ei huvita,“ märkis Latõnina. Hodorkovski võimaliku vabastamise kohta ütles ta hiljem, et niikaua kui Putini valitsusaeg kestab, jääb Hodorkovski trellide taha. „Uudis pole mitte see, kui koer hammustab inimest, vaid kui inimene hammustab koera. See, et Hodorkovski vanglas püsib, ei üllata mitte kedagi,“ sõnas Latõnina.

Järgmise näitena meenutas Latõnina 2005. aastal sõlmitud kokkuleppeid gaasitoru rajamise osas Venemaalt Saksamaale. Rahvusvaheline üldsus arvas, et tegu on energeetikakokkuleppega, kuid Putini retoorikas muutus gaas relvaks. Venemaa vajab hädasti investeeringuid, ent harilikult investeerija investoritele tingimusi ei sea. Seekord oli vastupidi. „Venemaa ei mõelnud sellele, et kus on nõudlust, seal tekib ka pakkumine ja alternatiivi põlevkivigaasi tootmise näol ei osanud Kreml ette näha,“ rääkis Latõnina.

Tema hinnangul näitlikustavad need juhtumid päti filosoofia ettemääramatust ning lühiajalisele kasule orienteeritust. Venemaa oleks võinud tema sõnul mõelda sarnaselt USA-le ning Hiinale keemiatööstuse arendamisele, millest pikemas perspektiivis oleks riigile palju rohkem kasu.

Võtmemomendina Putini poliitikas tõi Latõnina esile veel Vene-Gruusia sõja, mis tema hinnangul ehitati üles sarnaselt Soome ning Nõukogude Liidu vahelisele konfliktile, kus mõlemad pooled väitsid, et neid rünnati. Mingit mõõdetavat kasu sellest sõjast Venemaa Latõnina sõnul ei saanud, Gruusiat Venemaaga liita ei õnnestunud. Latõnina hinnangul olid Putini motiivid emotsionaalsed, kuna ta ei talu Saakašvilit. „Saakašvili ei ole päris 100% demokraatlik liider, vaid pisut Pinochet, kes kasutas oma võimu riigireformide läbiviimiseks – kaotas korrupsiooni Gruusia politseis ning müüs õiglaselt riigimandi,“ lisas Latõnina.

Kodanikuühiskonna aktivist, ühingu „Solidaarsus“ liider Oleg Kozlovski sellise psühholoogilise põhjendusega ei nõustunud, vaid otsis põhjusi Venemaa sisepoliitilisest olukorrast. Erinevaid

kampaaniaid, mis olid lisaks Gruusiale suunatud ka Ukraina, Poola, Eesti ja ka Suurbritannia vastu, võib Kozlovski arvates seletada vaenlasekuju loomisega enda sisepoliitiliste mõõdalaskmiste varjamiseks. „Riigi sees luuakse hüsteeria olukorras, kus reaalseid probleeme tegelikult ei ole. Loomulikult riigi kasu seisukohast pole sel mõtet, ent Venemaa liidrid ei mõtle pikaajalisele kasule,“ tõdes temagi.

Konflikt Venemaa ning Valgevene diktaatorite vahel võib Kozlovski arvates mõlema riigi avalikule arvamusele koguni kasuks tulla, sest venelased ja valgevenelased jälgivad üksteise meediat ning paradoksaalsel kombel räägitakse kahe riigi liidri tülis esmakordselt tõtt.

Latõnina sõnul Venemaa ning Lääs üksteisele lähenemas ei ole, vaid Venemaa üritab Läänt lihtsalt ära osta. „Saksamaa ja Euroopa on selliste asjade seisuga rahul – Putini Venemaa ei ole totalitaarne, ei kujuta Läänele mingit ohtu ja saadab Euroopasse tankide asemel raha,“ lausus Latõnina. Ohtlik on Venemaa ainult omaenda kodanikele. Ta hoiatas siiski, et lisaks rahavoogudele eksporditakse Venemaalt Euroopasse ka korrupsiooni.

Küsimuste seas kerkis esile ka viisarežiimi liberaliseerimine Euroopa ja Venemaa vahel. Oleg Kozlovski suhtus sellesse skeptiliselt. „Niikaua kui Venemaal on kogu Kesk-Aasiaga avatud piir, ei pea ma vaba liikumist võimalikuks. Ma ei usu, et Euroopa sooviks viisavaba tsooni Tadžikistanist Prantsusmaani,“ viitas ta.

Latõnina lisast, et suurriigid lahendavad probleeme, ent huligaanid tekitavad. „Venemaa ei suuda ennast WTO-s määratleda ja see tekitab pidevalt probleeme,“ tõi ta näite. Kui Venemaa soovib viisarežiimi lõdvendamist, peaks Latõnina hinnangul Venemaa ise oma head tahet Lääne suhtes üles näitama. „Küsi, miks välismaalane peab ennast Venemaale jõudes registreerima? Venemaa võiks ise alustada ühepoolselt viisade kaotamisest,“ pakkus ta.

Positiivse arenguna Venemaalt tõi Latõnina esile tugeva keskklassi tekke. Ta nimetas seda väga heaks *manager*’ide ja omanike keskklassiks, kes ei loo endale illusioone valitseva poliitilise korralduse suhtes. „Need inimesed on haritud ja teadlik ühiskonna osa, mille najal riik saab tulevikus edasi liikuda,“ lausus Latõnina.

Nii Latõnina kui Oleg Kozlovski tõid positiivsena esile tugeva rahvaajakirjanduse tekke vastukaaluks traditsioonilistele meediakanalitele. Pärast Putini võimuhaaramist muutusid ajakirjanikud lihtsalt sündmuste kommentaatoriteks, kuid kasvav interneti mõju on suutnud taas infokanaleid mitmekesistada. Ka Nõukogude Liidu krahhi üheks põhjuseks olid uued infokanalid, meenutas Latõnina. „Ma arvan küll, et Putini režiim on stabiilne, ent interneti mõju on kasvav,“ lausus ta ja tõi näiteks suure hulga venemaiste uudiste kodulehekülgi, mis on Venemaal täiesti iseseisvad massiinfo kanalid ja erinevad sellega lääne BBC-st või CNN-st – näiteks ka Ehho Moskvõ on samanimelise raadiojaamaga vaid lõdvalt seotud.

Oleg Kozlovski ütles, et paljusi tänu internetile, kustkaudu üksteise tegevuste kohta infot leitakse ja neid koordineeritakse, on kodanikuühiskond tugevnemas ka täiesti tavaliste inimeste seas.

„Ühiskond on hakanud altpoolt liikuma. Võib ette tulla ka vigu, aga ka need on kogemusteks vajalikud,“ sõnas ta.

Venemaa arengute kohta Kaug-Idas arvas Latõnina, et Venemaa kaugemad regioonid surevad välja, kuna kõige keskpunkt on Moskva. Poliitika ei salli tühja kohta ning seetõttu võib arvata, et Kaug-Ida tühjenemisel sinna mingi uus riik ka tekib. Ta arvas siiski, et sõjaline oht Hiinast Venemaad ei ähvarda, sest majanduslikult poleks sõda Hiinale kuigi mõttekas. Mittesõjaline koloniseerimine on aga võimalik. „Hiina inimesed mõtlevad tuhandeid aastaid ette, Putini inimesed hetkekasule,“ lisas ta jälle.

Juri Lužkovi tagandamise kohta Moskva linnapea kohalt ütles Latõnina, et see oli üks episood Putini soovist Medvedevit alandada, teise säärase juhtumina tõi ta näiteks hiljutise sõidu Kunaširi saarele – vaidlusalusele territooriumile ühel Kuriili saartest. „Inimese ja tema marioneti vahel ei saa olla poliitilist konflikti, aga on ajutised inimlikud konfliktid,“ sõnas Latõnina ja märkis, et siis, kui Medvedev pidi tegelema lärmiga Juri Lužkovi ümber, viibisid Putin ning Moskva uus linnapea Sergei Sobjanin üheskoos puhkusel.

Publiku seast tunti huvi, kas Venemaa jaoks võiks BRIC (Brasiiliast, Venemaast, Indiast ja Hiinast koosnev riikide majandusühendus) olla alternatiiviks Euroopa Liidule, kuid Latõnina sõnul pärast ülemaailmset majanduskriisi BRIC-i sisuliselt enam ei eksisteeri. Hiina, India ja Brasiilia jätkavad tema hinnangul edasilikumist, kuid Venemaa enam kriisijärgsete suhete dünaamikasse ei sobitu. Jutte rubla konverteeritavaks muutmisest Latõnina ei usu, kuna rubla on nõrk ning maailma ei ohusta. Tema sõnul võiks hoopis tähelepanelikumalt suhtuda Hiina jüaani.

Publiku seast leiti, et tänast Venemaad võiks võrrelda Venemaaga enne sotsialistlikku revolutsiooni, mil riiki iseloomustasid samuti eraldatud opositsioon ning autokraatia, ent Latõnina lükkas selle väite ümber. Tema võrdles bolševistlikule revolutsioonile eelnenud Venemaad hoopis Jeltsini Venemaaga, mida iseloomustasid kiire majanduslik ning hariduslik tõus. Putini Venemaad võrdles ta Brežnevi Venemaaga, kus valitses stagnatsioon ning võimu üle naeravad nii rahvas kui valitsusele lähedalseisvad isikud. „Mitte keegi ei püüa millegi vastu üles tõusta, saadakse aru, et see on mõttetu. Selline võim langeb ise kokku,“ lausus Latõnina.

Pikalt arutlesid Latõnina ja Kozlovski Moskva liiklusummikute üle Moskvast ja leidsid, et olukord näitab hästi, millisesse väljapääsmatusse olukorda nn pätiideoloogiale omane linnaplaneerimine on Moskvast viinud. Suur osa Moskvast ei asu Latõnina sõnul enam isegi ühtses liiklusruumis, kuigi liiklustihedus on Moskvast isegi väiksem kui paljudes Euroopa või USA suurlinnades.

Järgmisena liiguti taas avatud foruumi teema juurde. Senini pole interneti levikule Venemaal takistusi tehtud, Oleg Kozlovski leidis sellele osaliselt ka majandusliku põhjuse ja ütles, et see, mida teevad Hiina ja Iraan, osutuks Venemaale praeguste olude juures väga kulukaks. Teiseks ei saa Venemaa liidrid tema arvates päris täpselt interneti toimemehhanismidest aru. Sisutootjatele üritatakse survet avaldada küll, poliitpropaganda on liikunud ka Twitterisse ning Facebooki. See tekitab ähvardava olukorra, kus tsensuuri pole, aga käärid on ometi olemas. Nn internetibrigaadid ja mõned Kremli pooldajate aktivistid proovivad internetti rämpsuga täita.

Venemaa ja Lääne suhete kohta ütles Kozlovski, et Eesti on näidanud head eeskujuga, et paljud našistid, sh Vassili Jakemenko, on kandud Schengeni riikide musta nimekirja. Selliste üksikjuhtumite mõju hindas ta laiemaks, kuna Venemaal nähakse, et oma tegude eest tuleb vastutust kanda ning neid ei unustata. Kozlovski sõnul on Venemaal endiselt palju ka neid tavainimesi, kes tunnevad end karistamatuna. „Tahaksin, et just nimelt kodanikuühiskond looks riigile motivatsiooni ja stiimuli tegeleda sellega, millega peaksid tegelikult tegelema ametiühingud,“ avaldas Kozlovski lootust ja lisan, et tal oleks hea meel, kui Euroopa ning Venemaa kodanikuühiskonna vahel valitseksid tihedamad sidemed.

Publiku seast esitati küsimus Venemaa ning Põhja-Kaukaasia suhete kohta. Latõnina sõnas, et Moskva-meelne president Ramzan Kadõrov on Kremli lojalne ning Tšetšeenia Venemaaga nii seotud, et teda lahti kõita pole ilmselt võimalik. Samas Kadõrovi mõjujõud Tšetšeenias liigub allamäge, eriti pärast ajakirjaniku ja inimõigustegelase Natalja Estemirova röövimist Tšetšeenias ja tapmist Inguššias.

Üldiste arengutega Põhja-Kaukaasias on Latõnina hinnangul aga hoopis teisiti: põhijõuks on muutunud religioossed fundamentalistid, tõeline Al-Qaida, kes alles mõni aasta tagasi oli marginaalne

tiib. Nad on saanud endale ühtlasi usujuht Muhhanadi õnnistuse ja äriühingute raha ning Põhja-Kaukaasial on Latõnina sõnul suur oht muutuda nn uueks Somaaliaks või Alžeeriaaks. Ka raha, mis Venemaa ametlikult praegu Põhja-Kaukaasiasse suunab, jõuab tema hinnangul suure tõenäosusega sealsete fundamentalistlike võitlejate taskusse.

Ainsaks reaalseks väljapääsuks pidas ta Põhja-Kaukaasia eraldamist Venemaast. Moodustatav islamiriik või -riigikesed saavad Venemaa suhtes olla ainult vaenulikult meelestatud ning ilmselt hakkavad ennast üleval pidama nagu Palestiina Iisraeli suhtes. „Kõik patud tuletatakse meelde,“ hoiatas Latõnina.

Latõnina ja Kozlovski jäid eriarvamusele Venemaa opositsiooni kohta. Latõnina sõnas, et opositsioon Venemaal pole tema arvates võimalik, kuna Venemaa pole demokraatlik riik. Kozlovski ütles, et tema arvates saab opositsioon eksisteerida siiski ka teistsugustes riikides. „Olen siiski nõus, et Venemaa opositsioonil on palju probleeme, alates liidriküsimusest kuni efektiivsuse ja sisekliimani. Nende lahendamine võtab tunduvalt kauem aega kui järgmiste valimiste saabumine,“ tõdes Kozlovski. Tema sõnul peaks opositsioon siiski olema võimeline niipalju konsolideerima, et kui juhtuks ime ja Venemaal leiaksid aset demokraatlikud valimised, siis tuleks osata see enda kasuks pöörata. Ühing „Solidaarsus“ liigub tema sõnul stabiilselt edasi, kuid ta ei loo illusioone, et „Solidaarsusel“ ning teistel ühingutel lastaks partei moodustada ning 2012. aasta valimistel kandideerida. „2011-2012 peaksime venemaalastele näitama, et valimistel pole õigupoolest mingit sidet ühiskondliku arvamuse või kodanike soovidega. Need, kes valitakse, on lihtsalt liidrid, kuid nad ei esinda kedagi peale valitsuse enda,“ lisas Kozlovski. Lõpetuseks sõnas ta, et tal oleks hea meel, kui Venemaa liiguks samas suunas kui Eesti, ent ta annab endale aru, et muutused ei tule kiirelt. On ütlus, et „Ära usu, ära karda, ära palu Kremlilt midagi,“ lõpetas Kozlovski.

Latõnina ei tahtnud ennustada, mis on Venemaast saanud 20 aasta pärast. Nikita Mihhailkovi manifesti ta enda sõnul lugenud ei ole ning ei kavatse seda teha ka tulevikus. Ta meenutas, et Venemaal on olnud kaks võimalust muutuda vabaks riigiks – 1918 ja 1991. „Kui Venemaal poleks olnud naftat, oleks Venemaa võinud liikuda ka Hiina teed: palju rahvast elas maapiirkondades ning parteil oli soov võimust kinni hoida. Eesti jaoks oleks see olnud halvem tee, aga Venemaa jaoks ilmselt parem,“ lõpetas Latõnina.